

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет педагогічної освіти та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

СИЛАБУС
вибіркової навчальної дисципліни
«Супервізія в соціальній роботі»
підготовки Магістра
галузі знань 23 Соціальна робота
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми
Соціальна робота

Силабус навчальної дисципліни «Супервізія в соціальній роботі»
підготовки магістра, галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності 231
Соціальна робота, за освітньою програмою Соціальна робота.

Розробник: Петрович В.С, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, доцент

Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи

Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи протокол № 3 від вересня 2020 р.

Завідувач кафедри:

Чернета С. Ю.

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна/заочна форма навчання	23 Соціальна робота 231 Соціальна робота Освітньо-професійна програма Соціальна робота Магістр	Вибіркова
Кількість годин/кредитів ECTS 120/4		Рік навчання 2
		Семестр 3-ий
		Лекції 20 год.
		Практичні (семінарські) 20 год. Лабораторні 0 год. Індивідуальні 0 год.
		Самостійна робота 72 год.
ІНДЗ: <u>немає</u>		Консультації 8 год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання		українська

II. Інформація про викладача

Прізвище, ім'я та по батькові – Петрович Валерій Степанович
 Науковий ступінь – кандидат педагогічних наук
 Вчене звання – доцент
 Посада – доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
 Контактна інформація – 050 605 65 47, petrovichv@ukr.net
 Дні занять: згідно електронного розкладу - [http:// 194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700](http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700)

III. Опис дисципліни

1. Анотація курсу.

Змістом навчальної дисципліни є цілісне наукове уявлення і професійні знання та навички щодо супервізійної підтримки професійних груп і окремих фахівців; засвоєння моделей та методик здійснення супервізії (професійного супроводу) соціальних працівників/фахівців із соціальної роботи

Основні аспекти вивчення: супервізія, моделі супервізії, підтримувальна, навчальна та адміністративна складові супервізії, алгоритм супервізії, інструментарій супервізії, аналіз результатів супервізії.

Основними методами роботи під час вивчення дисципліни є: проблемна лекція, інтерактивна лекція, дискусії, розв'язання ситуацій, робота в малих групах, анкетування, тестування й аналіз результатів, розробка програм супервізії фахівців різних соціальних агенцій, відпрацювання навичок тощо. Заняття проводитимуться із застосування минулого та сучасного практичного досвіду студентів задля пояснення теоретичного контексту та практичних складових супервізії та професійного розвитку персоналу.

2. *Пререквізити:* студенти володіють певними поняттями, оскільки вивчали навчальні дисципліни: «Практикум із соціальної роботи», «Теорії та технології соціальної роботи», «Менеджмент персоналу освітніх закладів і соціальних служб».

Постреквізити – одержані знання будуть необхідні для вивчення навчальних дисциплін: «Інноваційні процеси в соціальній роботі», «Технології соціальних послуг»,

«Менеджмент та маркетинг соціальних послуг». Курс має бути безпосередньо пов'язаним із навчальною практикою студентів, оскільки саме на практиці студенти зможуть удосконалити знання та практичні вміння й навички, матимуть нагоду їх застосувати.

3. *Мета і завдання навчальної дисципліни.*

Мета навчальної дисципліни: забезпечення формування цілісного наукового уявлення і професійних знань та навичок по одному із затребуваних практичних напрямів в управлінні та забезпеченні діяльності закладів соціальної сфери – супервізійної підтримки професійних груп і окремих фахівців; засвоєння інструментарію здійснення супервізії (професійного супроводу).

– *Завдання* дисципліни: оволодіння знаннями щодо основних теоретико-методологічних положень супервізії як науки, історії її виникнення та розвитку, основних теоретико-емпіричних стилів, фокусів, форматів, факторів супервізії, етичних та правових принципів, базових цінностей, супервізійних ролей і відносин; вивчення моделей супервізії (професійного супроводу), які сприяють кращому менеджменту конкретного випадку і допомагають у навчанні/професійній діяльності; розвиток обізнаності та розуміння аспектів супервізії в контексті діяльності організацій соціальної сфери, зокрема щодо підтримувальної, навчальної та адміністративної складових супервізії; допомога студентам розвинути професійну ідентичність та розуміння себе в професії; співпраця зі студентами задля вирішення практичних дилем, властивих супервізії.

4. *Результати навчання (компетентності).*

Навчальна дисципліна спрямована на формування *інтегральної*: здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог та *загальних компетентностей*: ЗК 1 здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; ЗК 3 здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; ЗК 6 здатність виявляти ініціативу та підприємливість; ЗК 7 здатність до адаптації та дії в новій ситуації; ЗК 8 здатність генерувати нові ідеї (креативність); ЗК 9 навички міжособистісної взаємодії; ЗК 10 здатність працювати в команді. А також низки *фахових компетентностей*, як-от: ФК 2 здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення; ФК 4 здатність до впровадження методів і технологій інноваційного практикування та управління в системі соціальної роботи; ФК 6 здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг; ФК 7 здатність до професійної рефлексії; ФК 8 здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень; ФК 9 здатність доводити знання та власні висновки до фахівців та нефахівців; ФК 11 здатність виявляти професійну ідентичність та діяти згідно з цінностями соціальної роботи; ФК 13 здатність до формування позитивного іміджу професії, її статусу в суспільстві. ФК 14 здатність до ефективного менеджменту організації у сфері соціальної роботи.

Очікувані програмні результати навчання: ПРН 2. Критично оцінювати результати наукових досліджень і різні джерела знань про практики соціальної роботи, формулювати висновки та рекомендації щодо їх впровадження; ПРН 4. Реалізувати комплекс функцій управління (планування, прогнозування, організації, мотивування, виконання, контролю і корекції) навчально-виховною діяльністю; ПРН 6. Самостійно й автономно знаходити інформацію необхідну для професійного зростання, опановувати її, засвоювати та продукувати нові знання, розвивати професійні навички та якості; ПРН 9. Виконувати рефлексивні практики в контексті цінностей соціальної роботи, відповідальності, у тому числі для запобігання професійного вигорання; ПРН 11. Організовувати спільну

діяльність фахівців різних галузей і непрофесіоналів, здійснювати їх підготовку до виконання завдань соціальної роботи, ініціювати командування та координувати командну роботу; ПРН 15. Розробляти критерії та показники ефективності професійної діяльності, застосовувати їх в оцінюванні виконаної роботи, пропонувати рекомендації щодо забезпечення якості соціальних послуг та управлінських рішень; ПРН 18. Демонструвати позитивне ставлення до власної професії та відповідати своєю поведінкою етичним принципам і стандартам соціальної роботи.

5. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ ичні.	Сам. роб.	Конс.	*Форма контролю / Бали
Змістовий модуль 1. Сучасні уявлення про супервізію. Особливості становлення супервізії в соціальній роботі.						
Тема 1. Супервізія в соціальній роботі: основні підходи та принципи	12	2	2	7	1	4
Тема 2. Початок роботи супервізора. Супервізорські відносини.	12	2	2	7	1	4
Тема 3. Супервізія та команда	12	2	2	7	1	4
Разом за модулем	54	6	6	21	3	20+12=32
Змістовий модуль 2. Теоретико-методологічні основи супервізії						
Тема 4. Супервізорські стилі. Фокуси, форми та фактори супервізії	12	2	2	7	1	4
Тема 5.. Групова супервізія	12	2	2	8		4
Тема 6. Адміністративна, навчальна та підтримувальна супервізії.	12	2	2	7	1	4
Тема 7. Супервізорські моделі	12	2	2	7	1	4
Разом за модулем 2	48	8	8	29	3	20+16=36
Змістовий модуль 3. Професійний розвиток супервізора						
Тема 8. Навчання та розвиток у супервізії соціальної роботи. Процес становлення супервізора	12	2	2	7	1	4
Тема 9. Професійні ризики: реакція супервізора на стрес і травму	12	2	2	7	1	4
Тема 10. Етичні засади здійснення супервізії.	12	2	2	8	-	4
Разом за змістовим модулем 3	36	6	6	22	2	20+12=32
Види підсумкових робіт:						Бал
Модульна контрольна робота (МКР1+МКР2+МКР3)						60
Інше (вказати) – ДС, Т, А, РЗ/К, РМГ, РПС (10 практичних занять, макс. 4 бали за заняття).						40
Всього годин / Балів	120	20	20	72	8	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, Т – тести, А – анкетування, РЗ/К– розв’язування задач/кейсів, РМГ – робота в малих групах, МКР – модульна контрольна робота, РПС – розробка програми супервізії.

6. Завдання для самостійного опрацювання.

Провідним завданням самостійної роботи є набуття студентами навичок самостійного усвідомленого опрацювання фахових інформаційних джерел та оволодіння практичними навичками. Самостійна робота передбачає напрацювання студентами змісту відповідей на конкретні запитання, які не розглядаються на практичних заняттях, а також містить завдання практичного характеру. Обсяг самостійної роботи визначається певною конкретною кількістю годин, передбачених навчальним планом.

Змістовий модуль 1. Сучасні уявлення про супервізію. Особливості становлення супервізії в соціальній роботі.

Тема 1. Супервізія в соціальній роботі: основні підходи та принципи – 7 год.

1. Складіть порівняльну таблицю різних поглядів на визначення та аналіз сторін, мети та завдань супервізії.
2. Розкрийте сутність супервізорства в соціальній роботі як принципу, функції і методу. Адміністративний та освітній методи супервізії.
3. Охарактеризуйте фундаментальні принципи та теорії, які використовуються в основі підходу до базових цінностей супервізії.
4. Розкрийте складові диференціювання супервізії як методу навчання в менеджменті соціальної роботи?

Тема 2. Початок роботи супервізора. Супервізорські відносини – 7 год.

1. Охарактеризуйте основні різновиди супервізії, що використовуються в соціальних службах: наставницька супервізія (tutorial supervision), навчальна/ тренінгова супервізія (training supervision), менеджерська супервізія (managerial supervision), консультативна супервізія (consultancy supervision). Визначте ключові відмінності між ними.
2. Який різновид супервізії найчастіше використовується у вітчизняних соціальних службах і чому?
3. Які фактори впливають на формування стосунків між супервізором і супервізованим?
4. Сформулюйте рекомендації стосовно подолання опірності (тривоги) супервізованого. Які існують стратегії подолання опору в супервізії?
5. Обґрунтуйте важливість встановлення меж супервізії.

Тема 3. Супервізія та команда – 7 год.

1. Які підходи до визначення «команди» ви знаєте? Дайте власне визначення команди.
2. Які два аспекти лягли в основі класифікації команд? Які класифікації команди ви знаєте?
3. Чому дослідники віддають перевагу командному підходу в супервізії?
4. Задля чого потрібно зосереджуватися на команді? Поясніть.

Змістовий модуль 2. Теоретико-методологічні основи супервізії

Тема 4. Супервізорські стилі. Фокуси, форми та фактори супервізії – 7 год.

1. Які основні стилі супервізора у соціальній роботі? Назвіть основні компоненти стилю супервізора.
2. Які Ви знаєте неефективні стилі супервізора? Які суттєві недоліки аморфного та терапевтичного стилю?
3. Які найважливіші моменти фокусування у процесі супервізування Ви знаєте? Назвіть та охарактеризуйте основні стадії фокусування.
4. Які існують форми супервізії? Яка з них, на Вашу думку, є найефективнішою?

5. Що являє собою колегіальна супервізія?
6. Яку роль відіграють міжкультурні та гендерні фактори в діяльності супервізора?
7. Перелічіть основні передумови, виконання яких підвищить якість супервізії.

Тема 5. Групова супервізія – 8 год.

1. Підготуйте порівняльну таблицю, в якій мають бути відображені основні переваги та суттєві недоліки групової супервізії, порівняно з індивідуальною супервізією.
2. Розкрийте етапи та особливості розвитку динаміки командної роботи в процесі групової супервізії
3. Якими якостями та властивостями, на вашу думку, має володіти супервізор групи? В чому головна відмінність між оберненою та заміщеною супервізіями?
4. Якими якостями повинен володіти супервізор групи?

Тема 6. Адміністративна, навчальна та підтримувальна супервізії – 7 год.

1. Окресліть та охарактеризуйте знання, вміння та навички, ставлення, що формують лідерський стиль супервізора.
2. Наведіть приклади застосування підходу сильних сторін у супервізійних стосунках.
3. Опишіть специфіку здійснення супервізії у ситуаціях конфлікту. Супервізія як технологія подолання психологічного пресингу на роботі.

Тема 7. Супервізорські моделі – 7 год.

1. Підготуйте порівняльну таблицю, в якій мають бути відображені ключові аспекти моделей супервізії за К. Столтенбергом та за К. Лонганбіллом, Е. Харді і Дж. Делворсом (Loganbill, Hardy & Delworth).
2. Розкрийте специфіку Роджеріанська моделі супервізії.
3. З яких специфічних стадій та навичок складається модель Т. Харді та У. Делурта?
4. Охарактеризуйте професійно орієнтовані фази розвитку супервізії.

Змістовий модуль 3. Професійний розвиток супервізора

Тема 8. Навчання та розвиток у супервізії соціальної роботи. Процес становлення супервізора – 7 год.

1. Які проблеми можна виділити у процесі навчання та розвитку в супервізії соціальної роботи?
2. Які передумови може і має створити організація/соціальна агенція для здійснення ефективної супервізії?
3. У чому полягає розвитковий підхід до навчання супервізорів? Назвіть та охарактеризуйте основні елементи ефективного навчання супервізора.
4. Як Ви вважаєте, чи повинен фахівець-початківець повністю довіряти своєму наставнику? Якщо ні, то за яких умов?
5. Чи є суттєві відмінності у призначенні особи на посаду супервізора у власній команді від просування у новому оточенні? Якщо є, то які?
6. У чому, на Вашу думку, полягають власні потреби супервізора?

Тема 9. Професійні ризики: реакція супервізора на стрес і травму – 7 год.

1. Що таке стресогенні чинники і як вони діють на молодого соціального працівника?
2. Які методи можна використовувати в індивідуальному дебрифінгу?
3. Опишіть стресогенні чинники, які можуть існувати у системі «команда»?
4. Підготуйте таблицю, в якій охарактеризуйте основні фізичні та поведінкові ознаки стресу, а також запропонуйте основні превентивні інтервенції та способи подолання стресу.
5. В чому полягає посередницька реакція супервізора на травму?
6. Розкрийте сутність зміцнювальної реакції супервізора на травму.
7. Яка існує технологія проведення психологічного дебрифінгу в процесі індивідуальної супервізійної підтримки фахівців соціальних агенцій.

Тема 10. Етичні засади здійснення супервізії – 7 год.

1) Розкрийте базові вміння та навички міжкультурної комунікації, міжкультурної толерантності, інтерсекціональності та антидискримінаційної практики у супервізійній діяльності).

2) Підготуйте порівняльну таблицю, в якій охарактеризуйте вимоги щодо здійснення супервізійної підтримки працівників соціальних служб/агенцій в: а) Декларації етичних принципів соціальної роботи Міжнародної федерації соціальної роботи; б) Етичному кодексі Національної асоціації соціальних працівників США, в) Кодексі етики Канадської асоціації соціальної роботи; г) Професійному етичному кодексі соціальних працівників та психологів України.

IV. Політика оцінювання

Для усвідомленого й системного засвоєння курсу необхідною є систематична навчально-пізнавальна робота студентів в усіх видах і формах її організації: лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота.

Аудиторні заняття переважно проводяться у вигляді лекцій, найчастіше – проблемних лекцій; практичних занять – з використанням інтерактивних методів: бесіда, дискусія, «асоціативний ряд», проєктна діяльність, моделювання та робота в малих групах.

На практичному занятті студенти презентують конкретну проблему, вчаться дискутувати, аргументовано доводити свою точку зору; об'єктивно оцінювати власні знання й уміння, а також діяти як експерти, тобто оцінювати та аналізувати знання своїх колег-одногрупників.

Модульна контрольна робота(МКР) містить запитання (тестові завдання), які дають можливість оцінити знання студентів з теоретичних положень курсу й певною мірою їх готовність до практичної діяльності.

Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою відповідно до Положення про оцінювання навчальних досягнень студентів за кредитно-модульною системою. Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом проведення контрольних заходів, зокрема, поточного контролю, модульної контрольної роботи й підсумкового контролю у формі заліку.

Студент зобов'язаний оволодіти системою супервізійних знань і умінь. З цією метою кожен студент має виконати всі передбачені силабусом форми робіт, здати або перездати теми пропущених занять. Оскільки практична частина становить суттєву частину курсу, і наголос ставиться на роботу в команді, на розвиток і вдосконалення вмінь та навичок, відвідування студентами занять і активна участь у роботі є обов'язковою вимогою. Студентам, які пропускають заняття, буде важко самостійно опанувати матеріал курсу. Відсутність на заняттях без поважних причин буде зазначена, а тривала відсутність на заняттях може призвести до незадовільного оцінювання наприкінці курсу.

Обов'язковими є:

– здача завдання по темі, передбаченій силабусом (**10 тем, 10** практичних занять, на кожному занятті студент може отримати максимум **4 бали**) і передбачає не лише володіння теоретичними знаннями з супервізії (професійного супроводу), але й практичними вміннями;

– написання МКР (їх 3, після вивчення трьох змістових модулів), кожна з яких оцінюється **20 балами**.

Внеском студентів у навчальний процес є їхня присутність та активна участь на занятті. Всі письмові завдання мають бути виконані з дотриманням вимог щодо завдань, які виконують на освітньому рівні “магістр”. Загальний бал сумують із таких складових: правильного використання наукової літератури, дотримання критеріїв виконання презентацій та дотримання логіки і послідовності у формулюванні висновків.

Відвідування практичних занять є обов'язковим. У форс-мажорних ситуаціях навчання може проходити також в он-лайн формі (за погодженням з деканатом). Пропущені заняття та незадовільні оцінки мають бути обов'язково відпрацьовані (за графіком консультацій). Завдання, які не виконані своєчасно без поважних причин, оцінюються нижчою кількістю балів (на 2-3 бали).

До початку залікової сесії студенти повинні виконати всі підсумкові контрольні заходи і отримати відповідну кількість балів.

V. Підсумковий контроль

Залікові запитання:

Модуль I. Сучасні уявлення про супервізію. Особливості становлення супервізії в соціальній роботі.

1. Супервізія: характеристика поняття, аналіз підходів до визначення.
2. Основні цінності супервізії.
3. Принципи супервізії (етичні та юридичні).
4. Місце та роль супервізії у підготовці соціальних працівників.
5. Супервізор та супервізований: особливості їх взаємодії.
6. Значення обміну досвідом та очікуваннями для формування стосунків.
7. Види супервізії та їх характеристика.
8. Відповідальність і конфіденційність супервізора і супервізованого.
9. Тривалість і частота зустрічей у процесі супервізії. Підготовка, планування поточних дій, ведення записів.
10. Значення супервізійних відносин та відповідальності у професійній діяльності молодого фахівця соціальної роботи.
11. Опірність молодого соціального працівника та стратегії подолання опору.
12. Поняття команди. Класифікації команди. Розмір та склад команди.
13. Зовнішні впливи та зосередження на команді. Навчання роботі з командою.

Модуль II. Теоретико-методологічні основи супервізії

14. Стили супервізії у соціальній роботі.
15. Порівняльна характеристика колегіальної, групової та індивідуальної супервізії.
16. Фокуси супервізії. Шестифокусна модель Е. Уільямса.
17. Суть та особливості проведення групової супервізії.
18. Основні переваги та недоліки групової супервізії.
19. Обернена та заміщена супервізія: поняття, основні характеристики.
20. Зміст поняття «модель супервізії», види моделей.
21. Специфічно орієнтовані моделі.
22. Стадії розвитку супервізованого.
23. Основні характеристики навичок у моделі Т. Харді та У. Делуорта.
24. Основний зміст семи базових положень змішаної моделі.
25. Професійно орієнтовані фази розвитку супервізії. Модель для практики.
26. Фактори, що впливають на супервізорські відносини. Гендерні фактори та міжкультурні фактори.
27. Адміністративна супервізія
28. Навчальна супервізія
29. Підтримувальна супервізія.
30. Значення непригноблюючої/наснажуючої супервізії. Супервізія осіб із пригноблених груп.

Модуль III. Професійний розвиток супервізора

31. Процес навчання в супервізії. Розвиток супервізора.
32. Створення умов для ефективної супервізії у соціальних агенціях.
33. Ефективність навчання супервізорів.

34. Етапи розвитку професійної кар'єри супервізора. Знання та вміння, що необхідні супервізору для професійного розвитку.
35. Особистісний досвід, що формує характер майбутнього супервізора.
36. Ролі соціального працівника як супервізора.
37. Особливості стилю супервізора.
38. Потреби супервізора в організації.
39. Джерела стресу. Основні стресогенні чинники, які впливають на працівників соціальної служби.
40. Професійне вигорання. Етапи емоційного вигорання: можливі наслідки та рекомендації щодо профілактичної та корекційної роботи.
41. Професійна психологічна травма. Реакція супервізора на травму.
42. Перші ознаки травмованості працівника соціальної служби. Адаптація до травми.
43. Профілактична робота. Психологічний індивідуальний дебрифінг.
44. Функції супервізора щодо закінчення консультування. Характеристика результату консультування.
45. Якості супервізора. Адаптовані системи оцінок для супервізора при незадовільному оцінюванні.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

VI. Рекомендована література та інтернет-ресурси *(рекомендована література (основна, додаткова, Інтернет-ресурси) та інші джерела).*

Основна

1. Астремська І. В. Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі : навч. посіб. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – 396 с.
2. Браун А., Боурн А. Супервізор у соціальній роботі: супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах / А. Браун, А. Боурн; пер. з англ.. Т. Семігіної. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2003. – 240 с.
3. Карагодіна О.Г., Байдарова О.О. Запровадження супервізії у соціальній роботі: бар'єри та ресурси / Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія : збірник / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : ЧНТУ, 2014. – № 1 (4). – с. 29 - 36.
4. Кривоконь Н. І. Супервізія як чинник вдосконалення соціальної роботи / Н.І. Кривоконь // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. - 2016. - Вип. 61. - С. 64-68. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2016_61_
5. Наказ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення супервізії у соціальних службах (05.01.2015 № 5). – [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://parusconsultant.com/?doc>
6. Смеречак,Л. Особливості навчання майбутніх соціальних працівників супервізорству // Молодь і ринок №10 (153), 2017. – С.103-107.

7. Супервізія : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І. В. Ушакова. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – 228 с.
8. Слезанська Г. Супервізія в соціальній роботі: основні підходи та принципи / Г. Слезанська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2014. - Вип. 30. - С. 155-159. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_30_58
9. Ушакова І. В. Особливості супервізії в соціальній роботі / І. В. Ушакова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Соціологія. - 2011. - Т. 156, Вип. 144. - С. 80-84. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2011_156_144_19.
10. Уильяме Э. Вы – супервизор: Шестифокусная модель, роли и техники в супервизии / Э. Уильяме. – М. : Независимая фирма «Класс», 2001.
11. Хоукинс П., Шохет Р. Супервизия. Индивидуальный, групповой и организационный подходы / П. Хоукинс, Р. Шохет. – С-Пб: Речь, 2002.
12. Якобс Д. и др. Супервизорство / Якобс Д. и др. – СПб : Б.С.К., 1997.

Додаткова

13. Астремська І.В. Групова супервізія як ефективна форма практичної підготовки до робіт із клієнтом. / І.В. Астремська // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. II (16), Issue : 33, 2014. – Режим доступу: www.seanwdim.com.
14. Астремська І.В. Моделі супервізії // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. 2012.– Випуск 15. С. 3-6.
15. Булюбаш І. Д. Основы супервизии в гештальт-терапии / И. Д. Булюбаш. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2003. – 223 с.
16. Кодекс етики и практики супервизоров Британской ассоциации консультирования // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2000. – № 4.
17. Кривоконь Н.І. Соціально-психологічне забезпечення соціальної роботи / Н.І. Кривоконь. – Харків: видавництво ФОП Олійник, 2011. – 480 с.
18. Петрович В., Долиняк У. Супервізія як інструмент професійної підтримки тренерів просвітницьких програм // Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (12-15 жовтня 2020 року) [Текст] і – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2020.– С.158 -162.
19. Савка В. Супервізія в управлінні недержавними організаціями соціальної сфери: інституційний аналіз / В. Савка // Соціологічні студії. – 2013. - № 2 (3). – с. 34 – 39.
20. Beata Mańkowska, *Superwizja. Jak chronić się przed wypaleniem zawodowym i utratą zdrowia*, Wolters Kluwer Polska, 2020.
21. Kadushin, A., Harkness, D. (2002), *Supervision in social work*, 4th ed., Columbia University Press.
22. Mirosław Grewiński, Bohdan Skrzypczak, *Superwizja w pracy socjalnej*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, 2014.

Інформаційні ресурси

Електронна бібліотека підручників: <http://studentam.kiev.ua/>
 Електронні бібліотеки: <http://dir.meta.ua/ua/science-education/e-libraries/>
<http://www.anse.eu>
<http://www.dgsv.de>
<http://www.ifsw.org>
<http://www.supervision-eas.org>